

MARKEDSLIBERALISMEN, ARBEIDERPARTIET OG DE FAGORGANISERTE

En fortelling om hvordan markedsliberalistene i LO og Arbeiderpartiet har sviktet de fagorganiserte

Oppgaven

Alle som liker å plassere seg på den politiske venstresiden, må ta inn over seg at vi lever under EUs markedsliberalisme, trass i at norsk deltakelse i Den Europeiske Unionen er avvist i to folkeavstemninger og et stort flertall av de spurte i meningsmålinger. Det er en direkte følge av EØS-avtalen og en rekke andre avtaler vårt land har med EU. Våre folkevalgte organer får stadig mindre innflytelse på den politiske utviklingen. Vi blir fortalt at det ikke er noe alternativ til markedsliberalismen og at vi må forholde oss til globaliseringen og EU.

Men vi må aldri akseptere myten om at det ikke er noe politisk alternativ til markedsliberalismen. Venstresiden må utarbeide en solid analyse av dagens tilstand og en slagkraftig strategi. Den viktigste politiske utfordringen er å frigjøre seg fra EUs politikk, i vårt tilfelle EØS-avtalen.

Arbeiderbevegelsens offensiv etter folkeavstemningen i 1972

I 1972 gikk ledelsen i Arbeiderpartiet (DNA) og Landsorganisasjonen på en kraftig smell da de tapte folkeavstemninga om norsk medlemskap i EEC. For lederskapet i LO og DNA lå det mye prestisje i å få Norge med i det gode selskap i Brussel. Statsminister Trygve Bratteli stilte ultimatum til folket og tok følgene av nederlaget. DNA-regjeringen gikk av og overlot roret til de borgerlige. Den forhandlet fram en handelsavtale mellom EEC (EF) og Norge. Den fungerte greit i tjue år, fram til EØS-avtalen i 1994.

I arbeiderbevegelsen var det tid for ettertanke og ta nye grep for å gjenreise tilliten, ikke minst til de fagorganiserte. Nederlaget hadde presset eliten i bevegelsen til å sette en ny dagsorden. LO og DNA dro i gang en omfattende debatt om «Demokrati i hverdagen». Det førte til direkte valg av fylkesting, bydelsutvalg, bedriftsdemokrati og søkelys på folkestyre i alle sider av det norske samfunnet. Dette var reformer som vanskelig kunne blitt gjennomført dersom Norge hadde blitt medlem av EEC i 1972

Arbeidsmiljø kom fram som et nytt begrep som fikk stor betydning, ikke minst etter en artikkelserie av Oddvar Stølen i bildebladet Aktuelt. LO satt i gang en omfattende utredning og debatt om en ny Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø. Et utvalg satt sammen av LO og Arbeiderpartiet under ledelse av Odvar Nordli og med en rekke solide faglige tillitsvalgte, la fram forslag til nyelov. På det første møte i utvalget vedtok en å begynne med blanke ark. Det var slutt på filosofien om at hvis en brukte verneutstyr så går alt bra. Nå skulle de fagorganiserte være aktivt med å utforme sine arbeidsplasser.

Formålet var å få en aktiv arbeidsmiljølov i stedet for en passiv arbeidervernlov. Det var krav om at loven ikke bare skulle gi vern mot støy, kjemiske stoffer og belastende arbeid, men også gi arbeidsmiljøutvalgene, verneombudene, tillitsvalgte og ansatte makt til å endre arbeidsvilkårene og organiseringen av arbeidet, et skritt på den lange vegen for demokrati på arbeidsplassen.

Det var spesielt de psykososiale og de nye datateknologiske kravene til arbeidsmiljø, som skapte engasjement. Forskere kom med innspill som hundrevis av studiegrupper satte i sammenheng med egne arbeidssituasjoner. Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund innledet et samarbeid med Kristen Nygaard, professor i informatikk, som førte til flere bøker om datastyrte systemer i verkstedindustrien. Det nybrottsarbeidet ga økt kunnskap om de nye utfordringene og fikk stor betydning også i andre bransjer. Det ble valgt datatillitsvalgte i klubbstyrene. På dette område hadde fagbevegelsen tatt et forsprang på motkreftene i Norsk arbeidsgiverforening, NAF, i dag NHO.

Et nytt vesentlig prinsipp var at verneombudet skal ha rett til å stanse farlig arbeid, når det mener det er fare for liv eller helse. Hvis eierne og virksomhetens ledelse var uenige i dette, måtte de anke til Arbeidstilsynet. Det var direkte angrep på eiernes styringsrett, noe som fagbevegelsen anså som nødvendig for å sikre engasjement og forbedringer i arbeidsmiljøet.

Krav til omvendt bevisbyrde og avgjørende makt til arbeidsmiljøutvalgene var nye begrep som fikk jurister både i arbeidsgiverforeningene og i fagbevegelsen til å protestere på et rendyrket juridisk grunnlag. De mente at den nye loven ga for mye makt til tillitsvalgte på bekostning av juridiske tolkninger av nettopp eiernes styringsrett som igjen var forankret i prinsippet om den private eiendomsrett til produksjonsmidlene. Resultatet ble likevel en lov som ga de fagorganiserte en viss makt på bekostning av arbeidsgivernes. NAF/NHO protesterte høylydt, men i de dager var Arbeiderpartiet – som et resultat av nederlaget i 1972 og styrking av venstresiden gjennom dannelsen av Sosialistisk Valgforbund, i dag Sosialistisk Venstreparti – et redskap for fagbevegelsen. Loven ble vedtatt i Stortinget med støtte fra Senterpartiet, med bare én stemmes overvekt. Verken Arbeidsmiljøloven eller den prosessen som lå til grunn for den, ville ha vært mulig om Norge var blitt medlem av EF i 1972.

Deretter startet skolering av tusenvis av verneombud og tillitsvalgte for å ta loven i bruk. I noen forbundsområder fikk mer enn ti prosent av de yrkesaktive opplæring etter de lovpålagte førti-timers kursene. Det ga fagbevegelsen en solid hær av skolerte verneombud og tillitsvalgte. Det ble hevdet med rette at vi hadde fått verdens beste arbeidsmiljølov. Det faglig-politiske engasjementet var stort. Tillitsvalgte med solide kunnskaper om egne arbeidsplasser utarbeidet bedriftsvise handlingsprogram for bedre arbeidsmiljø. Engasjementet førte til økt sjøltillit blant de fagorganiserte og ganske snart kom resultatene. Investeringer i bedre arbeidsmiljø førte til mindre sykefravær, høyere produktivitet og bedre lønnsomhet.

1970-tallet med statsministerne Trygve Bratteli og Odvar Nordli, LO-lederne Tor Aspengren og Thor Halvorsen, må kunne kalles fagbevegelsens gullalder. Fagbevegelsen fikk gjennomført flere andre reformer som sykelønnsordningen og bedriftsdemokrati. Det faglig-politiske samarbeidet ga resultater takket være nei-et fra 1972.

EU-tilpasningen – defensiven begynner

Den lærdommen førte ikke til at den politiske høyresiden eller arbeidsgiverne ga opp kampen mot Arbeidsmiljøloven. Fram til i dag har vi fått en rekke angrep for å svekke loven som et redskap for de faglig tillitsvalgte. Begrepet arbeidsmiljø er erstattet med det mer nøytrale HMS. Internkontroll og målinger har ført til at velutdannelse ingeniører fra private konsulentselskaper har fratatt verneombudene deres oppgaver. Engasjementet blant de tillitsvalgte er svekket og viktige forutsetninger for et godt arbeidsmiljø og produktivt arbeidsliv er forfalt.

På slutten av 1970-tallet kom det fram politiske ledere i DNAt som var fremmede for arbeiderbevegelsens verdier og nærmet seg EUs markedsliberalisme. Gro Harlem Brundtland ble statsminister og kretsen rundt henne overtok ledelsen av partiet. De hadde svak bakgrunn fra fagbevegelsen. Det faglig-politiske samarbeidet ble mer enveiskjøring fra partiet til fagbevegelsen. Fagbevegelsens fremste ledere forvekslet demokratisk parti-disiplin med innordning under markedsstyring og mer liberalisme.

Helt siden Roma-traktaten i 1957 var EECs mål å gjennomføre det indre marked. Det skulle gjøre EEC til et område med fri flyt av varer, tjenester, kapital og personer. I 1985 vedtok Ministerrådet et program som gikk ut på at innen 1992 skulle det indre markedet være på plass. Den europeiske enhetsakten trådte i kraft den 1. juli 1987 under Delors-kommisjonen. Enhetsakten var den første større revisjon av Roma-traktaten, og etablerte Det europeiske politiske samarbeid som et ledd i unionsdannelsen.

I løpet av 1980-årene oppstod det misnøye internt i EF på grunn av begrensninger i frihandelen mellom medlemslandene. Både politiske ledere og næringslivsledere ønsket et mer harmonisert regelverk mellom landene.

Drivkraften bak enhetsakten og det indre markedet var de europeiske storselskapene og deres mektige lobbyorganisasjon, European Roundtable of Industrialists – ERT. De har ubegrensede økonomiske midler og sto bak en rekke reformer i til det beste for storselskapene. ERT har et råd bestående av lederne fra om lag femti storselskaper i Europa. Norsk Hydro er i dag eneste norske selskap som er med her, men tidligere var også Statoil med.

I 1984 startet et samarbeid mellom EF og EFTA-landene, inkludert Norge. Det var et spesielt godt samarbeid mellom Gro Harlem Brundtland og EF-kommisjonens president Jaques Delores. Det førte til en vidtgående samordning av EF og EFTA med hemmelig kartlegging og forhandlinger om et europeisk økonomisk samarbeid – EØS. I 1989 kom det fram at EFTA-landene måtte underkaste seg EFs fire friheter, konkurranseregler og en rekke andre prinsipper fra Roma-traktaten dersom de skulle bli med i det indre markedet. EFTA-landene måtte ta inn i sine rettssystemer det som EF hittil har vedtatt av rettsakter, direktiver og forordninger. Det ble også klart at Norge og EFTA-landene måtte godta framtidige rettsakter og at EF-retten skal ha forrang foran nasjonale rettsregler på de saksområder som omfattes av avtalen.

Gro Harlem Brundtland var i forkant av utviklingen, Den 13. juni 1988 sendte hun ut et skriv til sine departementer, om at alle norske lover og forskrifter skulle harmoniseres med EFs regelverk. Regjeringen tok ikke noe forbehold om faglige rettigheter eller arbeidsmiljøloven. Det kom ingen protester fra LO mot dette svært alvorlige angrepet på lov- og avtaleverket som var bygget opp gjennom lang tid. Det var seks år før EØS-avtalen trådte i kraft og som knyttet oss til den markedsliberalistiske politikken i EU

LOs EU-strategi fram mot 1994

Mange av oss hadde dårlige erfaringer med svakt stillingsvern. På LO-kongressen i 1989 la jeg fram et forslag om at LO skulle gå inn for en egen lov om stillingsvern. Forslaget ble avvist i LO-sekretariatets innstilling, men jeg fremmet det under debatten for å få en avstemning i kongressen. Det ble stemmelikhet. Utgående LO-leder Leif Haraldseth tok ordet og anbefalte at kongressen vedtok forslaget, «så Olav Boye kunne få det som han ville». Det var greit nok for LOs ledelse, for LO gjorde aldri noe for å følge opp vedtaket. På neste kongress fire år senere etterlyste jeg behandling av saken under beretningsdebatten og fikk som svar at vedtaket fortsatt var til vurdering.

LO-kongressen i 1989 vedtok at LO skulle gjennomføre et bredt rådslag om Norges forhold til utviklingen i Europa ut fra fagbevegelsens verdigrunnlag og mål. Men Arbeiderparti (og Høyre) ville ha revansj for nederlaget i 1972 da også LO gikk inn for medlemskap i EF. Nå fikk EF-tilhengerne i LO en ny sjanse. Det ble vist til at utviklingen krevde en ny

behandling av vårt forhold til EF. LO ga FAFO i oppdrag å utarbeide et debattopplegg, som klart la opp til medlemskap i EF. Men utviklingen internt i LO-forbundene i mellomtiden førte til at den ekstraordinære kongressen i 1994 sa nei til medlemskap. EU-tilhengerne i LO og i FAFO hadde forregnet seg. Kongressens vedtak fikk stor betydning for at et flertall avviste EU-medlemskap i folkeavstemningen i 1994.

Noen i fagbevegelsen mente EØS-avtalen, som var forhandlet fram i mellomtiden, var et akseptabelt kompromiss. I august 1990 hadde LOs representantskap vedtatt femten krav til en EØS-avtale. Det ble raskt klart at tretten av disse kravene aldri kunne bli en del av avtalen. LOs krav om økonomisk politikk for full sysselsetting, en sosial dimensjon for folk flest, at konsesjonslovene måtte bygges ut for å sikre at viktige næringer ble i norsk eierskap, beholde høye miljøstandarder, sikre oss mot lønnsdumping, ingen EF-/EU-tilpasning på olje- og gassvirksomheten, og ikke minst beholde muligheten til finansiering av en stor offentlig sektor og velferdsoppgaver, viste seg å være i strid med EØS-avtalens intensjoner.

I debatten om EØS ble det fra ledende hold i LO og en del av forbundene hevdet at vårt land måtte ha EØS-avtalen for å få innpass på EUs indre marked. Det var bare to alternativer, medlemskap eller EØS. Fortsatt handelsavtale ble avvist fra regjeringshold. Det ble også hevdet at hvis vi avviste EØS-avtalen, var vi ikke lengre med i EFTA. Sveits derimot hadde, og fortsatt har, ingen EØS-avtale, men en rekke tosidige avtaler med EU, og er fortsatt med i EFTA.

I 1993 vedtok Stortinget en lov om allmenngjøring av tariffavtaler for å forebygge sosial dumping. På tross av tre handlingsplaner og stor innsats fra faglig tillitsvalgte økte, og fortsatt øker, den negative utviklingen i stadig flere bransjer. EØS-avtalens konkurranseregler og krav om fri flyt av arbeidskraft har fortrinnsrett foran krav til arbeidsmiljø og faglige rettigheter. Det var ingen grundig debatt om at en allmenngjøring av tariffavtaler ved lov, i likhet med lovfestet minstelønn, ville svekke motiveringen for å organisere seg i fagforeninger. LO avviser lovfestet minstelønn på europeisk nivå, men krever lovfestet allmenngjøring av tariffavtaler i Norge.

Tilslutning til EØS krevde kvalifisert $\frac{3}{4}$ flertall etter Grunnlovens § 93. Med 42 stemmer kunne et mindretall stanse EØS. Stortingsflertallet greide med knepent flertall i 1992 å få Norge med i EØS med virkning fra 1. januar 1994. Det markerte slutten på fagbevegelsens innflytelse på DNAs politikk for arbeidslivet. Heretter var det EUs rettsakter og dommer i EU-domstolen som i stadig større grad bestemte utviklingen av faglige rettigheter og velferdsordninger.

Mange EU-motstanderne i Arbeiderpartiet gikk inn for EØS-avtalen fordi de mente at EØS bare var en brøkdel av fullt medlemskap. Andre støttet EØS-avtalen av taktiske grunner for å sikre et flertall mot fullt medlemskap i

EU i folkeavstemningen 28. oktober 1994. EØS var (og er) tross alt bedre enn fullt medlemskap.

EØS-bordet fanger LO

I ettertid har de fleste EØS-tilhengerne i fagbevegelsen vært villig til å erkjenne at utviklingen av EØS-avtalen har knyttet oss stadig sterkere til EUs markedsliberalisme med store konsekvenser for faglige rettigheter og velferdsordninger. EØS er blitt noe annet enn det de forestilte seg i 1994. EUs rettsakter om midlertidig ansettelser, vikarbyråer, helsetjenester, tjenesteyting i sin alminnelighet er basert på den markedsliberalistiske og føderale «grunnloven», også kalt Lisboa-traktaten. EUs rettsakter er i hovedsak delt inn i forordninger som skal gjennomføres ordrett, og direktiver som må gjennomføres som politisk prinsipp.

Hovedsakelig på grunn av EØS-avtalen kommer dette også til norsk arbeidsliv. Det har i flere år vært et krav fra EU om større fleksibilitet og mindre forpliktelser overfor arbeidstakerne. Det er angrep på pensjonsordninger og kollektive avtaler med lønns- og arbeidsvilkår. Det er angrep på streike- og blokaderetten. I EU har vi sett at streikeretten settes ut av kraft for å gjennomføre EUs krav til innstramminger i enkelte EU-land. Det har etter hvert undergravet fagbevegelsens kampkraft for kollektive, landsomfattende tariffavtaler. For noen år siden hadde vi en debatt her hjemme hvor også LO gikk inn for visse begrensninger for mindre faglige organisasjoner. Men streikeretten er det viktigste kampredskapet for all faglig organisering og må forsvares med alle midler også i de tilfelle denne retten hevdes av fagorganisasjoner som ikke er tilsluttet LO.

Norge har aldri hatt et godt lovverk for å sikre stillingsvern og dermed faste jobber. Arbeidsmiljøloven fra 1977, som var framskritt på mange områder, hadde ikke klare regler om hva som er et vikariat og hva som er en midlertidig ansettelse. Det som EU betegner som vikardirektiv, er i realiteten et direktiv for å sikre bemanningsselskapene rolle i arbeidslivet og dermed utvide ordningen med midlertidig ansettelser. I mange år hadde vi forbud mot private bemanningsselskaper og arbeidsformidling. Det var fram til år 2000 en oppgave for de statlige arbeidskontorene. Men virkningen av opphevelsen av statens monopol på arbeidsformidling slo for alvor inn i arbeidslivet først ved EUs utvidelse mot øst omkring 2005 og den kraftige utvidelsen av det europeiske arbeidsmarkedet som fulgte med.

Men først var det amerikanske Manpower kommet på banen med dispensasjon for formidling av kontor- og lagerarbeid. Fagbevegelsen tok ikke utfordringen og deretter kom det hele ut av kontroll. Stadig flere bedriftseiere mente det var penger å tjene på oppsigelse av fast ansatte og satse på folk fra bemanningsselskaper. Da det kom det meldinger fra andre land om at bemanningsselskaper og midlertidige ansettelser svekket den

faglige organiseringen, var det søt musikk for norske arbeidsgiverne og ikke minst NAF/NHO som slavisk følger den europeiske moderorganisasjonen UNICE/EuropeBusiness.

Det såkalte Blaalidutvalget, *NOU 1998:15 Arbeidsformidling og arbeidsleie*, la fram forslag om privat arbeidsformidling gjennom «vikarbyråer». Det offentlige monopolet på arbeidsformidling skulle oppheves. LO var representert i utvalget og ga klarsignal til å åpne opp for private bemanningsselskaper og dermed for et økende omfang av midlertidige ansettelser. Det ble henvist til at dette var utviklingen og at fagbevegelsen ikke kunne hindre private bemanningsselskaper og arbeidsutleie. Det ble ikke tatt hensyn til protestene fra fagforbund og fagforeninger i høringene. Mange ute på arbeidsplassene mente at dette ville føre til en kraftig svekkelse av den faglige organiseringen. De har fått rett og LO og de ivrigste EØS-tilhengerne sitter igjen med skammen. Når LO og Arbeiderpartiet aksepterte frislipp av bemanningsselskaper, har de naturlig nok et moralsk ansvar for uønskede konsekvenser av den politikken de anbefalte – altså for utbredelsen av kriminelle forhold i arbeidslivet, med utstrakt bruk av løsarbeidere, sosial dumping og underslag av skatt og svekkelse av Folketrygden og velferdsstaten.

I 2001 vedtok en enstemmig LO-kongress at vi skulle gå for en ny Lov for arbeidslivet. Den skulle bli verdens beste arbeidslivslov, ifølge utgående LO-leder Yngve Hågensen. Yngve holdt et glimrende innlegg for den nye loven, men måtte gi fra seg lederjobben på grunn av den tåpelige 60-års-grensa og fikk ikke ansvaret for å følge opp vedtaket. På 1970-tallet kom et internt utvalg i LO og DNA med forslag til ny lov om forholdene i arbeidslivet. Men nå, i 2001, var det andre tider og de politiske maktforholdene i DNA var snudd i fagbevegelsens disfavør. Jens Stoltenbergs rene DNA-regjering oppnevnte i august 2001 et offentlig utvalg, Arbeidslivslovutvalget, hvor LO hadde en – 1 – representant. Vi så snart at LO og fagbevegelsens opprinnelige intensjoner ikke hadde noen sjanse, blant annet på grunn av utvalgets sammensetning. Utvalget henviste heller ikke til EUs regelverk eller EØS-avtalen som grunn til at slike intensjoner ikke kunne gjennomføres. Markedsliberalismens medløpere i LO og AP synliggjorde heller ikke de faktiske forhold, men la etter hvert ansvaret på deres meningsfeller i de borgerlige partiene som fra oktober 2001 på ny hadde fått regjeringsmakt i Bondevik II-regjeringen.

I utgangspunktet kolliderte *NOU 2004:5 Innstilling fra Arbeidslivslovutvalget* med sekstisju rettsakter fra EU. Etter høringsrunden, med hundrevis av nye krav fra de faglige organisasjonene, ble avstanden mellom kravene fra de fagorganiserte og EØS-avtalens rammebetingelser for arbeidslivet uoverkommelig. Forslag til Lov for arbeidslivet ble derfor stille og rolig lagt i en skuff og kom aldri fram igjen. Det var igjen EUs markedsliberalisme som vant over fagbevegelsen. Det nytter ikke lenger å etterlyse i LO eller DNA en

ny lov for sterkere stillingsvern i arbeidslivet. Det kan likevel være nyttig hvis noen fremmet forslaget på nytt til LO-kongressen i 2017, ikke minst for å få en debatt om hva vi kan forvente i tiden framover.

De rødgrønne og EØS. LO-kongressen 2013

Bondevik-regjeringas forslag til ny arbeidsmiljølov i 2005 ble stoppet etter at de rødgrønne fikk makta etter stortingsvalget. Det var grunn til å forvente at den nye regjeringa ville legge fram en ny lov etter krav fra fagbevegelsen. Men LO kom aldri med slike krav, de var tilsynelatende fornøyd med at lovforslag fra den borgerlige regjeringa ble avvist. Et nytt grep om en ny lov var ikke aktuelt på grunn av EØS-avtalen.

Landet ble i åtte år styrt med basis i Soria Moria erklæringene. De aksepterte EØS-avtalen fullt ut og dermed tusenvis av nye rettsakter. En gang i blant fikk SV og SP lov til å legge fram reservasjon mot rettsaktene fra EU. Men Arbeiderpartiets angivelige EU-motstandere var lojale mot eget parti og EØS-avtalen på bekostning av faglige rettigheter og arbeidsmiljøloven.

Et solid eksempel på DNAts holdning til denne klassekonflikten var godkjenningen av det omfattende tjenstedirektivet fra 2006 for et felles marked for kjøp og salg av tjenester på tvers av landegrensene i EU-/EØS-området. Muligheten for en nasjonal politikk på dette området med egen lovgivning forankret i de nasjonale parlamentene, ble dermed kraftig innsnevret. En stemme fra statsråd Trond Giske, som er en av de mest framtrepende EØS-strategene i Arbeiderpartiet, og de ni fra SV og SP, ville til sammen sikret at direktivet ble avvist. Men EU-motstanderen Giske valgte å følge partiets linje. Tjenstedirektivet ble godkjent av den rødgrønne regjeringa med ti mot ni stemmer. Det direktivet har lagt grunnlaget for en rekke konkurranseutsettinger og i noen tilfeller privatisering.

LO-kongressen i 2013 vedtok likevel at ILO-konvensjoner, norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning må gis forrang foran EU-regler. Kongressen mente at arbeidslivsforhold måtte unntas fra EØS-avtalen og EUs rettsakter. Det er stikk i strid med hva Norge har undertegnet på i EØS-avtalen. I følge EØS-avtalens protokoll 35 skal EUs rettsakter gå foran nasjonalt lovverk dersom det er motstrid. Forslaget på kongressen bygget på en velmenende illusjon om at en norsk regjering ville sette seg opp mot EUs liberalistiske «grunnlov» for et «fritt» arbeidsmarked. Det var tydeligvis ingen i LOs ledelse som satt med kunnskaper som kunne avsløre denne illusjonen – eller de visste det, men tidde stille om det.

Det var kanskje greit at kongressen vedtok en strategi som ikke betyr noen verdens ting, utenom å stille LO og kongressdeltakerne i en politisk forlegenhet som avslørte deres manglende kunnskaper om EØS-avtalen og EUs markedsliberalisme. Nå er det tre år siden vedtaket på LO-kongressen i

2013. LO har naturlig nok ikke gjort noe for å benytte seg av det påståtte handlingsrommet i EØS-avtalen for initiativ til å få arbeidslivet ut av EØS.

En rekke faglige organer på lavere nivå i fagbevegelsen hadde tidligere tatt et klart standpunkt mot EØS-avtalen. De så at den hadde ført til rasing av faglige rettigheter og fratatt fagbevegelsen viktige faglige og politiske redskaper. Det var derfor forventet at det ble satt inn et angrep mot EØS-avtalen og EU-tilpasningen på kongressen, men det skjedde ikke. Opposisjonen mot markedsliberalismen i DNA og LO mente at den hadde fått en halv seier og var fornøyd med det. Det ble sagt at kongressens deltakere ville unngå strid om sakens kjerne – EØS-avtalen. Det kunne jo skadet den rødgrønne regjeringen – altså DNA – i den pågående valgkampen! Slik slapp også Høyre og Frp å ta stilling i valgkampen til konsekvensene av EØS-avtalen. Høyre og Arbeiderpartiet er begge enige om at EØS-avtalen er for viktig til å bli en sak for mobilisering i valgene til Stortinget.

Etter 2015 – EØS-føljetongen i LO og Arbeiderpartiet fortsetter

I valgkampen til kommunevalget høsten 2015, da den blå-blå regjeringen hadde fått vist hva den stod for, så vi hvordan DN la all skyld for sosialdumping og det kriminelle arbeidslivet på de blå partiene og deres støttespillere. Men den blå regjeringens endringer av arbeidsmiljølovens stillingsvern, med økt adgang til midlertidige ansettelser, er i realiteten en videreføring av Arbeiderpartis politikk da det godtok EUs vikarbyrådirektiv. Da direktivet ble godtatt i Stortinget i 2011, var DNA selvsagt klar over at alle rødgrønne modifiseringer av det lett kunne oppheves av en ny regjering.

En skulle tro at den omfattende krisa i EU, særlig i land som Hellas, Spania og Portugal, ville gjøre EØS-spørsmålet mer aktuelt for en norsk valgkamp. Men LO og Arbeiderpartiet førte også denne gang en lokal valgkamp uten fokus på at EUs politikk gjennom EØS påvirker sytti prosent av alle politiske saker som står på dagsorden i kommuner og fylkesting. Representanter fra Høyre mener at norsk deltakelse i EU gjør det lettere å føre høyrepolitikk, noe de har helt rett i. Folk fra Arbeiderpartiet forsøker konsekvent å unngå reell debatt om EU og EØS-avtalen. Her har Arbeiderpartiet og Høyre samme strategi om å holde EU- og EØS-spørsmålet utenfor valgkampene til Stortinget og kommunestyrene. Det er en avdemokratisering av spørsmålet om Norges forhold til EU.

Det er noe som heter at ærlighet varer lengst. Ledere fra LO og DNA som forsvarer EUs markedsliberalisme og EØS-avtalen, må nå se sine medlemmer og velgere i øyene og forklare at vi må akseptere rasing av faglige og politiske rettigheter og velferdsordninger, fordi i lever i en globalisert verden og er en del av kapitalens Europa. De må fortelle oss at de mener vi må akseptere den nye virkeligheten og se bort fra folkestyre, nasjonalt sjølstyre og politiske mål fra arbeiderbevegelsens programmer. DNAs kandidater sa i

valgkampen at de ville skrote den blå regjeringens endringer i Lov om arbeidsmiljø dersom de vant lokalvalgene. De burde i så fall være klar over at EØS-avtalen fastslår at hvis det er konflikt mellom norske lover og forskrifter og EUs rettsakter, direktiver og forordninger, har EUs rettsakter forrang. Det er selvsagt grunn til å glede seg over at partiets kandidater vil ta et oppgjør med den markedsliberalistiske EØS-avtalen, noe som kanskje kan bidra til at avtalen en gang blir sagt opp. Men det er mer grunn til å tro at disse lokale kandidatene ikke kan EØS-avtalen, men bare slenger ut av seg noen populære standpunkter. De tror de kan ri to hester ved å avvise EUs angrep på faglige rettigheter og samtidig beholde EØS-avtalen.

Arbeiderpartiet har sagt at de vil tilbakeføre de siste endringene i Arbeidsmiljøloven i de kommuner og fylkesting hvor de har flertall. Det er egentlig av begrenset interesse. Det burde heller være et krav fra de faglige organisasjonene at vi får en full opprydding i arbeidslivets lover og avtaler. Protester og fanemarkeringer er ikke nok.

Landsmøtet i Fellesforbundet 2015

I oktober 2015 kom den store baksmellen da et enstemmig landsmøte i Fellesforbundet slo fast at vårt handelspolitiske forhold til Europa er EØS-avtalen. Dette kan tolkes som at vedtaket bare slår fast hva som er faktum. Men det kan også forstås slik at landsmøtet har gitt forbundsledelsen «fullmakt» til å fortsette som før i EØS-saken. I så fall har den resignert overfor EUs markedsliberalistiske og antifaglige politikk. Det hjelper ikke at vedtaket samtidig stiller krav til EØS-avtalen. Det gjorde også vedtaket om EØS-avtalen på LO-kongressen i 2013 uten at LO har fulgt opp. Striden i Fellesforbundet vil derfor fortsette slik at EØS-spørsmålet trolig kommer opp på LO-kongressen i 2017. Et mindretall på landsmøtet ville overlate til EFTAs overvåkingsorgan, ESA, å bestemme hva forbundet skulle mene om EØS-avtalen. Dersom ESA underkjenner Høyesteretts avgjørelse i Verftsaken om at reise, kost og losji (RKL) ikke utgjør en del av minstelønna for utenlandske arbeidstakere, da skulle avtalen sies opp, ifølge dette mindretallet. Forslaget var på nippet til å få flertall med 226 mot 229 stemmer.

Her ser vi manglende kunnskap om EU og EØS-avtalen, samtidig som motstanderne av EØS-avtalen ikke trekker lærdom av tidligere erfaringer med manglende handlingsrom og juridiske muligheter til å ta ut arbeidslivet av EØS. Uansett hva disse delegatene sier i ettertid, burde de tatt en klar avstemning for eller mot EØS. Sjøl om de hadde tapt med noen titalls stemmer, ville det ha vist en fortsatt økende kamp mot markedsliberalismen. Det ville gitt grunn til alvorlig bekymring LO-ledelsen og i DNA. En slik strategi ville ha hatt betydning for behandlingen av EØS-saken på den neste korsveien, LO-kongressen i 2017 og i stortingsvalgkampen samme år. Men et

flertall av de tillitsvalgte på Fellesforbundets landsmøte valgte tydeligvis å tro på myten om at Norge må ha EØS-avtalen for å selge sine råvarer og tjenester til de andre landene i EU. Den myten er tilbakevist i utredninger og knust med solid argumentasjon. En oppdatert handelsavtale vil ta seg av de utfordringene. Når Fellesforbundet skal verve nye medlemmer, må de se folk i øya og fortelle at de ikke kan gjøre noen med lover og avtaler så lenge vi må akseptere EØS-avtalen og EUs rettsakter. Det nytter ikke å bløffe seg ut av den situasjonen de har satt seg selv i.

Hvorfor tror Fellesforbundets nye leder at Jonas Gahr Støre vil ta noe initiativ til å følge opp Fellesforbundets vedtak? DNAs leder hadde en sentral rolle i forhandlingene om EØS-avtalen tidlig på 1990-tallet, han er mange-millionær, tidligere styreleder for det markedsliberalistiske konsultantselskapet ECON Analyse AS og EU-tilhenger. Det knuste mindretallet i Fellesforbundet vil hevde at de fortsatt innenfor rammen av EØS kan slåss for å gjenvinne lover og avtaler som er i strid med EUs rettsakter. De har ingenting lært av mer en tjue år med EØS-avtalen.

Etter Murens fall – fortsatt defensiv eller ny offensiv?

Etter Murens fall gikk markedsliberalistene og arbeidsgiverorganisasjoner som UNICE og vår egen NHO til angrep på Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) og det globale regelverket for arbeidslivet. Det var den russiske revolusjonen som var årsak til at borgerskapet, næringslivet og finansinstitusjoner aksepterte at ILO ble etablert under Folkeforbundet i 1919. Det var den gang et panikktiltak for å dempe klassemotsetningene og dermed fjerne grunnlaget for at den sosialistiske revolusjonen skulle spre seg. ILO ble overført til FN etter andre verdenskrig. Etter at Muren falt og Sovjetunionen var oppløst, var «det kommunistiske spøkelset» forsvunnet. Arbeiderbevegelsen i vest var ikke lenger noen trussel. Det byråkratiske ILO kunne pakke sammen, hevdet arbeidsgivere og kapitaleiere. Men for de av oss som jobbet med fagbevegelsen på det internasjonale plan, er ILO tross alt det beste internasjonale redskapet vi har i denne vanskelige situasjonen for å skape bedre forhold for fagbevegelsen i alle land. EU har derimot alltid avvist ILOs regelverk med den begrunnelse at EU ikke er medlemmer av FN og derfor ikke er juridisk forpliktet av ILO rekommandasjoner!

Fra 1. desember 2009 har EUs føderale og markedsliberalistiske grunnlov trådd i kraft. Den går under den misvisende, men forvirrende betegnelsen Lisboa-traktaten. I Carl August Fleischers bok *Folkerett* finner vi en ryddig avklaring på begrepene. En grunnlov er et juridisk dokument som danner basis for en statsdannelse. En traktat er et juridisk dokument mellom to eller flere sjølstendige stater. Det er to forskjellige statsrettslige begrep, som strategene i Brussel bevisst blander sammen. Det er å tåkelegge den føderale utviklingen i EU, som er i strid med folkeviljen i alle EU-statene. Under et

møte i Europabevegelsen i januar 2008 spurte jeg daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre om han kunne forklare forskjellen på en grunnlov og en traktat. Jeg henviste til forvirring i EU så vel som i Norge om disse begrepene. Han svarte at det ville ta for mye tid å forklare dette, noe som ikke passet med møteplanen. Noen måneder senere stilte min medsammensvorner i EU-kampen, Per Olaf Lundteigen, det samme spørsmålet i Stortingets debatt om EU og EØS-avtalen. Han fikk det samme svaret om at det ville ta for mye tid. Utenriksministeren kunne like gjerne ha vært ærlig og sagt et det er en vesentlig del av markedsliberalistene og føderalistenes strategi at folk er forvirret og skal ikke forstå hva som egentlig foregår. I alle de 28 EU-statene er det flertall i folket mot EUs føderale utvikling, i Storbritannia hele 83 prosent (høst 2015) og 23. juni 2016 kom Brexit. (Tilføyd av red.)

EUs «grunnlov» har gitt Europa en føderal statsdannelse under oppbygging. Mange elementer og institusjoner er på plass, men ennå gjenstår det overføring av mer politisk makt til de overnasjonale organene i. Etter 1. desember 2009 er alle forhold mellom de tjuette EU-statene definert som innenrikspolitikk!

På tross av at Norge ikke er med i EU, har den blå regjeringen valgt å følge samme praksis, så langt det er mulig uten å være medlem av EU. Det betyr en europaminister som tar seg av EU og EØS-avtalen som om dette var et et slags indrepolitisk forhold mellom Norge og EU, og en utenriksminister som tar seg av den «ekte» utenrikspolitikken, dvs sakene utenfor EU-området. Den blå regjeringen har gjennomført dette uten debatt i Stortinget eller med fokus i media. Vi kan ikke tro annet enn at DNA også mener dette er et framskritt i landets dynamiske europapolitikk. For DNA har godtatt praktisk talt alt som kom fra EU. Det er ett unntak, EUs tredje postdirektiv, men det var et arbeidsuhell på DNAs landsmøte og hadde ikke støtte fra eliten i LO og DNA. I Brussel er det påvist at sosialistene, sosialdemokratene og de liberal-konservative er enige i nittisju prosent av alle saker som er til behandling i EUs organer. (Se Dag Seierstads artikkel i dette nummer av *Vardøger*). I Norge er det hundre prosent enighet mellom Høyre og Arbeiderpartiet om alle EUs rettsakter, på tross av kompakt motstand mot EU i folket. En slik faktisk motsetning mellom folk og elite viser at ideologiene er døde i partiene på Stortinget og at demokratiet er svekket.

Mektige lobbyister i Brussel med ERT i spissen har nærmest ubegrensede midler til å påvirke byråkrater og politikere. Kommisjonen har enerett på å legge fram forslag til nye rettsakter. Parlamentet har ingen avgjørende politisk makt. De store avgjørelsene tas av Ministerrådet. EU har et system med såkalt sosial dialog, hvor partene i arbeidslivet og Kommisjonens generaldirektorat V drøfter seg fram til en konklusjon som kan bli en rettsakt for EUs arbeidsliv. Det gjelder også i stor grad for vårt land på grunn av «automatikken» som ligger i EØS-avtalen. På dette viset får de udemokratiske mekanismene i EU-systemet direkte konsekvenser for

forholdene i Norge. De politiske vedtakene i EUs organer tar dessuten ofte form av uforståelige rettsakter som trenger en juridisk ekspertise og avklaring for å bli forstått av vanlige politikere og andre amatører i demokratiet. European Court of Justice har gjort en lang rekke domsavsigelser som raserer faglige rettigheter og velferdsordninger.

Europeisk fagbevegelse, ETUC/EFS, er ingen kamporganisasjon. Den ser seg sjøl som en del av EU-systemet. Mange av toppfolkene går og venter på feite stillinger i EUs byråkrati, «Eurokratiet». Sytti prosent av EFSs budsjett kommer fra EU og EU-relaterte fond. Vi kjenner slagordet om at hunden ikke biter den hånda som gir den mat. EFS protesterer noen ganger mot EUs politikk, men følger stort sett med på ferden. EFS har aldri vært villig til å ta i bruk de nødvendige kampmidler. Høsten 2015 var det kongress i ETUC, der norske YS, Unio og LO var representert. De tre norske faglige lederne skrev i en kronikk i *Klassekampen* at de dro på kongressen for å legge fram en ny strategi for europeisk fagbevegelse. Da de kom tilbake, kunne de fortelle at det viktigste på kongressen var en uttalelse om flyktningene som strømmer inn i Europa og at de fikk stoppet et italiensk forslag om europeisk minstelønn. De norske representantene hadde ut over dette ingen strategi å legge fram mot nedskjæringer og angrep på faglige rettigheter og velferdsordninger. Det ble vedtatt nok et manifest, men ingen slagkraftig strategi for å gjennomføre egne målsetninger. ETUC med 90 landsorganisasjoner i trettini europeiske land ikke har større makt enn dette. Noe annet er vel ikke å forvente av en «fagorganisasjon» som får sytti prosent av sitt budsjett finansiert av sin ærede motpart.

Tanker om strategi framover

En vesentlig del av fagbevegelsens analyse må være å vite hvem som er våre motkrefter. Vi har et klart bilde av hvem de er her hjemme, NHO, de borgerlige partiene, nettverk og lobbyselskaper som lever av å fremme markedsliberalistiske løsninger. På det europeiske plan og den globale arena er det mange nettverk, konferanser og lobbyorganisasjoner som jobber for økt frihandel, privatisering og fjerning av lover som kan hindre stor-selskapenes og spekulantens virksomheter. Når analysen av dagens situasjon og utfordringer er på plass, blir det neste skritt å fastslå fagbevegelsens politiske mål. Hvordan kommer vi fra dagens situasjon til våre faglige og politiske mål? Hva skal stå i lovverket og hva skal være rettigheter i de kollektive avtalene? LO og den øvrige fagbevegelsen må gjøre et valg for å ha en troverdig strategi. Det er ikke mulig å få akseptable forhold i arbeidslivet når en skal legge markedsliberalistiske prinsipper til grunn. LO og Arbeiderpartiet kan ikke lenger ri to hester samtidig.

LOs ledelse har to alternativer. Den kan fortsette med å forklare sine tillitsvalgte og medlemmer at verden har endret seg og at fagbevegelsen må

akseptere at den ikke lengre har den samme politiske makt og innflytelse som før. Vi må forholde seg til globaliseringen med frihandel og makt til flernasjonale selskaper, til finansinstitusjoner og deres nettverk og lobbyorganisasjoner, kan de si. Norge må forholde seg til EUs føderalisme og markedsøkonomi (sjøl om sytti prosent sier nei til norsk deltakelse i EU). EØS-avtalen er et faktum som ikke kan endres uten at vi mister store markedsandeler osv. (sjøl om Høyres Per Kristian Foss uttalte seg presist da han sa at han er for norsk deltakelse i EU, fordi det ble lettere å gjennomføre Høyres politikk). Folkeviljen må vike for virkeligheten i Europa og den globale arena. En ny handelsavtale med EU er urealitetisk.

Det andre alternativet er å ta opp kampen for det vi tror på – folkestyre, velferdsstat, gode arbeidslivslover og kollektive tariffavtaler. Det gjelder ikke minst de tusenvis av lokale tillitsvalgte, i klubbstyrene, i arbeidsmiljøutvalgene og i virksomhetenes styrende organer. Vi vet at gode lønns- og arbeidsvilkår er en forutsetning for høy produktivitet og solid konkurranseevne. Vi vet at de fagorganiserte vil slåss for lover og gode avtaler dersom fagforbundene og LO legger opp til en ny strategi for dette. Men bare faglig aktivitet nedenfra opp mot fagforbundenes landsmøter og LO-kongressen for å bekjempe EØS-avtalen, kan gi gjennomslag for det. Vi vet at etter hvert som solide lover og avtaler som redskap for de tillitsvalgte kjempes igjennom, skaper det ny tillit til fagbevegelsen og er en forutsetning for å få fart på verving av nye medlemmer.

Noen av oss har kontakter med politiske og faglige meningsfeller i Europa og resten av verden. Mange av disse vet at Norge formelt ikke er med i EU og setter sitt håp til at arbeiderbevegelsen i vårt land kan gå foran for å skape nye forutsetninger for gode faglige rettigheter og en politisk utvikling med faste jobber og rettferdig fordeling. Noen av mine kontakter kaller en slik plan for Look to Norway, noe som helt klart må legge press på alle gode krefter her hjemme til å yte sitt beste for dette.

Men LO har med dagens faglig-politiske linje mistet mye troverdighet. Det samme ser vi med en svekket fagbevegelse i resten av Europa, så tiden er overmoden for en snuoperasjon. Tre fagforbund i LO og andre faglig-politiske organer krever at EØS-avtalen blir sagt opp og erstattet med en handelsavtale. De ser det som en forutsetning for å skape debatt og nye spilleregler i arbeidslivet. Vi vet at EØS-avtalen er hovedutfordringen for å gjenskape et slagkraftig faglig-politisk samarbeid mellom LO og DNA på de fagorganisertes premisser, men også med partiene til venstre for Arbeiderpartiet. En oppsigelse av EØS-avtalen har tolv måneders oppsigelsestid som må benyttes til å oppdatere handelsavtalen. Det er ingen grunn til å tro at EU vil avvise en handelsavtale med Norge når EØS-avtalen er sagt opp.

(Denne artikkelen er ikke fagfellevurdert)